

Opas rasismien käsittelyyn lasten kanssa

Ole rohkea ja reilu®

Lukijalle

Tämä opas on tehty kaikille lasten kanssa toimiville, jotka haluavat rakentaa välittävämpää ilmapiiriä yhteiskunnassamme. Oppaassa tutustutaan rasismien ilmenemiseen lasten arjessa ja se antaa eväitä rasismien, moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden käsittelyyn lasten kanssa.

Etnisiin vähemmistöryhmiin viittaavat termit elävät ajassa, eikä tiettyjä yleisesti hyväksyttyjä suomenkielisiä termejä ole tai ne saattavat muuttua tiedon ja keskustelun lisääntyessä.

Tässä oppaassa käytämme termiä ”rodullistettu” viittaamaan kaikkiin näkyviin etnisiin vähemmistöihin. On hyvä muistaa, että myös valkoiset ovat rodullistettuja, mutta valkoisuus on yhteiskunnassamme tiedostamaton normi, josta poikkeavat näyttäytyvät ”toisina”.

”Rodullistettu” juontaa termistä ”rodullistaminen”, jonka selitys löytyy tämän oppaan lopusta, yhdessä muiden keskeisten käsitteiden kanssa.

Toivomme että tämä opas antaa keinoja ja rohkeutta käsitellä rasismia ja etnisyyttä lasten kanssa, ja innostaa toimimaan antirasistisemmin omassa vaikutuspiirissä.

Ole rohkea ja reilu -tiimi

Yhteiset Lapsemme ry

SISÄLLYSLUETTELO

Lukijalle	1
Pienet lapset ja erilaisuuden kohtaaminen.....	4
Empatiataidot ja niiden opettelu.....	4
Rasismi pienten lasten arjessa	5
Antirasistinen ote.....	7
Ihonväristä, rasismista ja kulttuurisesta moninaisuudesta puhuminen pienten lasten kanssa	7
Vinkkejä ja esimerkkejä	8
Rodullistetun lapsen tukeminen ja rasismiin puuttuminen.....	11
Rasistiseen kiusaamiseen ja syrjintään puuttuminen	12
Yhteiset Lapseemme ry	14
Ole rohkea ja reilu -työpajatoiminta.....	14
Keskeisiä käsitteitä.....	15
Lähteet.....	17

Pienet lapset ja erilaisuuden kohtaaminen

Erilaisuuden kohtaaminen on osa ihmisen arkipäivää. Erilaisuus ja vieraus herättävät meissä helposti uteliaisuuden ja jopa pelon tunteita. Näiden teemojen kohtaaminen on lisääntynyt globalisoituneessa nykymaailmassa, minkä seurauksena käsityksemme erilaisuudesta on monimutkaistunut entisestään. (Niemi & Sarras 2007.)

Jokainen meistä kohtaa näitä teemoja jo lapsuudessaan. Oman identiteettimme kehittyessä, imemme vaikutteita ennen kaikkea läheisiltämme. Kulttuurin ja elinympäristön asettamat arvot ja periaatteet vaikuttavat siihen, mitä pidämme erilaisena ja miten kohtaamme erilaisuutta. (Niemi & Sarras 2007.)

Lapsen omakuva kehittyy ympäristössä, jossa hän kasvaa. Lapsi kerää ja imee vaikutteita ympäriltään, saaden näin rakennuspalikoita oman identiteettinsä muokkaamiseen. Näin lapsi oppii käsittelemään ja suhtautumaan erilaisuuteen ympärillään. Varhaiskasvatuksen kautta voidaan ottaa rooli, jolla edesautetaan lapsen tietoisuutta

ympäröivän maailman erilaisuudesta. (Pennanen & Rauhala 2010.)

Empatiataidot ja niiden opettelu

Pienten lasten parissa, kiusaamisesta puhuttaessa keskiössä on ennaltaehkäisy. Ei ole tarkoituksenmukaista miettiä oliko jokin kurja teko kiusaamista vai ei, vaan olisi pidettävä huoli siitä, ettei näistä teoista muodostu kiusaamisen kierrettä.

Pienten lasten kanssa toimiessa on otettava huomioon se, että he harjoittelevat vielä itsehillinnän, moraalin, empatian ja aggression hallinnan taitoja. Näitä taitoja on mahdotonta oppia hetkessä ja niiden harjoitteluun vaatii aikaa ja aktiivista ohjausta sekä huomiota. Juuri tämän vuoksi rangaistuksiin perustuva kiusaamisen ehkäiseminen ja nollatoleranssiajattelu eivät sovellu pienten lasten kiusaamisen kitkemiseen. (Repo 2015.)

Kiusaamisen ehkäiseminen on kasvattamista tasa-arvoisempaan yhteiskuntaan, jossa lapset ja aikuiset kannattelevat ja kunnioittavat toinen toistaan. Tämä on tavoiteltavissa, kunhan lapsille opetetaan keskeisiä toisen kanssa toimimisen pelisääntöjä ja yhteiselon taitoja. (Repo 2015.)

Jokainen lasten välinen riita tai konflikti ei ole kiusaamista. Kiusaaminen on toistuvaa ja tietoista pahan mielen aiheuttamista toiselle ja siihen liittyvät aina ryhmän valtasuhteet. Kiusaamalla tavoitellaan statusta ja valtaa. (Repo 2015.)

Rasismi pienten lasten arjessa

EU:n perusoikeusviraston tutkimuksen (2018) mukaan Suomi on tutkimukseen osallistuneista maista Euroopan rassistisin. Suomea koskeva ongelma on havaittu jo aiemmin eri yhteyksissä. Syrjintää esiintyy siis liian paljon. Kyse on yhteiskunnallisesta ongelmasta, joka koskettaa kaiken ikäisiä. Syrjivän kohtelun kohteeksi voivat joutua niin maahanmuuttajat kuin Suomessa syntyneet, etnisiin vähemmistöihin kuuluvat lapset ja aikuiset.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun selvityksen (2020) mukaan syrjintä vaikuttaa kokonaisvaltaisesti afrikkalaistaustaisten elämään Suomessa. Vastaajista jopa 67 prosenttia on kokenut ihonväriin perustuvaa syrjintää tai häirintää koulutuksessa. Syrjintää esiintyy ja sitä joudutaan kohtaamaan kaikilla koulutusasteilla varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja aina korkeakouluun asti, sekä opetushenkilökunnan että muiden oppilaiden taholta. Erittäin huolestuttavaa on, että lähes viidesosa vastaajista on kokenut syrjintää jo ennen kouluikää. Myös Laura Revon (2013) mukaan rassistista kiusaamista ja syrjintää esiintyy pienten lasten keskuudessa.

Tutkimusten mukaan (Arvola ym. 2017) maahan muuttaneiden lapset jäävät muita helpommin syrjään varhaiskasvatuksessa. Päiväkotia on monelle lapselle ensimmäinen kosketus kodin ulkopuolella olevaan laajempaan yhteisöön. Ensimmäiset kokemukset ulkopuolisuuden ja toiseuden tunteesta saattavat tulla jo pienenä, kun ryhmään pääsy ja osallisuus ei onnistu. Päivittäinen ulkopuolelle jättäminen, eriarvoinen kohtelu ja syrjintä vaikuttavat

hyvinvointiin ja mahdollisuuksiin päästä elämässä eteenpäin. Tätä tukee myös Alice Jäskeen kokemuserustainen tutkielma suomalaisen koulutusjärjestelmän valkonormatiivisuudesta mixed-race-identifioituvien näkökulmasta. Sen mukaan Suomessa syntyneet ja ikänsä Suomessa asuneet ovat joutuneet kyseenalaistamaan ja tulleet kyseenalaistetuksi suomalaisuudestaan koko elämänsä, mikä on vaikuttanut myös malleihin omista mahdollisuuksista ja tavoista olla. (Jäske 2020.)

Vuorovaikutus- ja toimintamallit sekä stereotyyppiset käsitykset välittyvät aikuisilta lapsille, ja lapset tulevat jo varhain tietoiseksi yhteiskunnallisista järjestyksistä, joissa ihmisiä kohdellaan eri tavoin (Varhaiskasvatussuunitelman perusteet 2018, Hermanfors 2017). Lapsen varhaiskasvatuksessa viettämän ajan ollessa intensiivistä, aikuisten ammattitaito ohjata esimerkiksi vuorovaikutustilanteita on lasten kokemusten kannalta merkittävää (Hermanfors 2017). Rasismin ja moninaisuuden käsittely jää kasvatuksessa helposti vain yksittäisiksi tempauksiksi, joissa voidaan jopa ennalta ennustaa erilaisia kulttuureja kuin aidosti edistää yhdenvertaisuutta (Helakorpi ym. 2017).

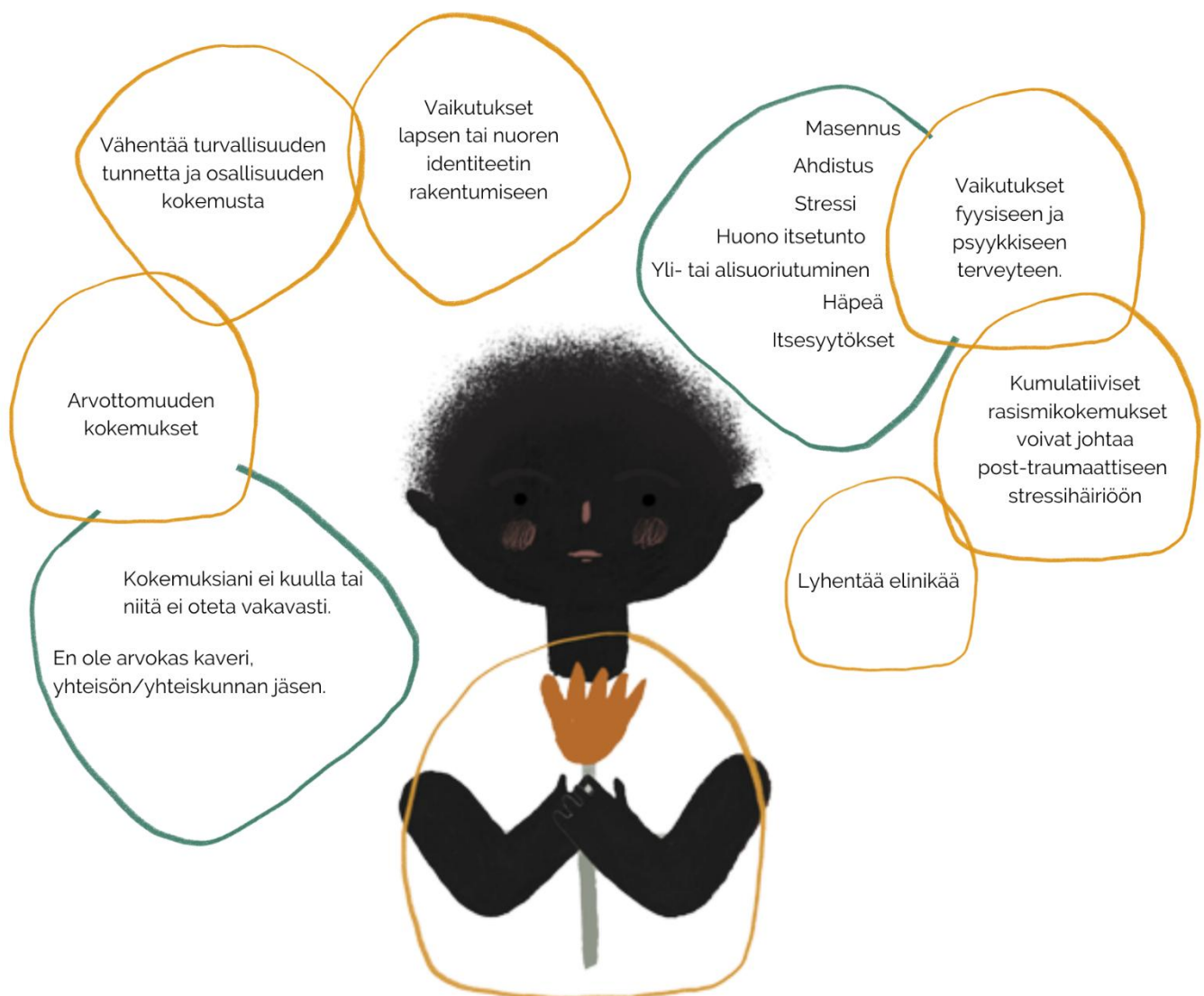
Kasvatustieteellisiin tutkimuksiin perustuen tasapainoinen kulttuuri-identiteetti on avain oman paikan löytämiselle, eikä ”suvaitsevaisuus” tai ”kulttuureihin tutustuminen” ole riittäviä inklusiivisen kasvatuksen toteutumiseksi. Rasismin normalisoiminen ja sortavien valtasuhteiden olemassaolon kieltäminen sen sijaan lisäävät viharikoksia ja ääriilmiöitä. (Laine 2019.) Tämän vuoksi on äärimmäisen tärkeää, että

varhaiskasvattajat tiedostavat omat ennakkoluulonsa ja rasismia edistävät toimintatavat työssään.

Varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan varhaiskasvatuksen tulee olla turvallista, tasa-arvoiset koulutusmahdollisuudet kaikille tarjoavaa, kunnioittavaa vuorovaikutusta edistävää ja eettisesti vastuullista. Varhaiskasvatuksen tulisi myös antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa kaikenlaisia kielellisiä, kulttuurisia, katsomuksellisia ja uskonnollisia taustoja.

Varhaiskasvatussuunnitelmassa painotetaan, kuinka jokaisen varhaiskasvattajan tulisi miettiä yhdenvertaisuuskysymyksiä arjessaan, välttää oletuksia ja stereotypioita esimerkiksi lasten etnisyyteen perustuen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.) Edellä esitettyjen selvitysten ja tutkimusten valossa nämä valtakunnallisesti varhaiskasvatuksessa edellytetyt asiat eivät kuitenkaan todellisuudessa toteudu.

Esimerkkejä rasismin vaikutuksesta yksilöön

Antirasistinen ote

Antirasistinen ote lähtee sekä rasismiin että omien ennakkoluulojen, etuoikeuksien ja asenteiden tunnustamisesta ja tunnistamisesta. Se vaatii jatkuvaa itsereflektointia ja uuden opettelua sekä toisen asemaan asettumisen harjoittelua. Antirasistinen ote on aktiivista toimintaa. Rasismiin on puututtava aina.

Lapsille tulee puhua rasismiin liittyvästä epäoikeudenmukaisuudesta, koska jo pienet lapset näkevät, kokevat ja toisintavat rasismia. Lapsille tulee antaa työkaluja torjua rasismia sekä opettaa, kuinka tärkeää on kohdella kaikkia oikeudenmukaisesti. Rasismiin vastustaminen ei kuitenkaan ole sankariteko, vaan jokaisen velvollisuus. Keskustele aiheesta avoimesti ja aihetta pelkäämättä. Tunnusta oma tietämättömyytesi ja uskalla mokata ja pyytää tarvittaessa anteeksi.

Ihonväristä, rasismista ja kulttuurisesta moninaisuudesta puhuminen pienten lasten kanssa

Lapset eivät automaattisesti opi arvostamaan erilaisuutta, vaikka kasvaisivatkin kulttuurisesti moninaisessa ympäristössä. Jos emme puhu ihonväristä, kulttuurisesta moninaisuudesta ja rasismista suoraan, lapset oppivat siitä epäsuorasti aikuisilta, ystäviltään ja mediasta. Jos puhumme asiasta suoraan, voimme vaikuttaa siihen, mitä asioita haluamme lasten oppivan. (Celano 2018.)

Lapsen käsitys ihonväriin ja etniseen taustaan ja kansalliseen identiteettiin liittyvistä valtaeroista kehittyy tutkimusten (mm. Aboud 2008, Hirschfeld 2008, Katz 2003, Patterson & Bigler 2006) mukaan 3–4 vuoden iässä osana sosialisatiota. Lapset poimivat valtarakenteisiin liittyvän tiedon tarkkailemalla aikuisten toimintaa. Lapset havainnoivat kuka kuuluu ryhmään ja kuka ei, missä ja miten ihmiset asuvat, miten ihmiset esitetään mediassa, millaisia vanhempien ystävät ovat ja eivät ole. Lapset tulkitsevat myös sanallisia ja sanattomia viestejä, joita aikuiset lähettävät tahtomattaan. He omaksuvat rasismiin liittyviä tabuja seuraamalla sitä, mistä aikuiset puhuvat sanallisesti ja mistä he eivät puhu sanallisesti, mutta ilmaisevat sanoman kehollaan. (Celano 2018.)

Jo kuuden kuukauden ikäiset vauvat kategorisoivat ihmiset ihonvärin mukaan (Katz & Kofkin 1997), ja kolmen vuoden iässä lapset saattavat alkaa toistamaan etnisyyteen liittyviä ennakkoluuloja (mm. Aboud 2008, Hirschfeld 2008, Katz 2003, Patterson & Bigler 2006). Yhtenä syynä tähän on se, että yleistäminen on tyypillistä pienten lasten ajattelutavalle. Lapsia ohjaava aikuinen voi ohjata keskustelua niin, että lapsi huomaa yleistysten ja stereotyyppien ongelmallisuuden. Jos lapsi esimerkiksi toteaa, että ”kaikki isät käyvät töissä”, voi kysyä, ketä isää hän tarkoittaa. (Madison & Ralli 2021.)

Alle 7-vuotiaat lapset ovat erityisen alttiita kuuntelemaan vanhempien opetuksia. Varhaiskasvatuksessa on ensisijaisen tärkeää puuttua rasismiin, koska erityisesti kuusi ensimmäistä vuotta ovat merkittäviä lapsen asenteiden muodostumisessa. Lapsuudessa omaksutut yhteisön normit ja kategoriat eri ihmisryhmistä vaikuttavat

siihen, kuinka aikuisiälläkin ihminen suhtautuu toisiin. (Allport 1954, Brown 2010.)

On tärkeää, että vanhemmat ja lapset keskustelevat rasismista ja siitä, kuinka tärkeää on kohdella kaikkia oikeudenmukaisesti. Lapsille täytyy antaa myös lapsentasoisia työkaluja epäoikeudenmukaisuuden torjumiseksi opettamalla esimerkiksi ystävyyshaitoja ja neuvomalla lasta kertomaan kohtaamistaan epäkohdista aikuiselle. On myös hyvä muistuttaa lapselle, että maailman epäoikeudenmukaisuus on aina aikuisen vastuulla, ei koskaan lapsen. (Celano 2018.)

Ihönväristä puhuminen voi tuntua aluksi vaikealta. Sanat ”musta/ruskea” ja ”valkoinen” saattavat kuulostaa jopa negatiivisilta, mutta joissain tilanteissa ihonväristä puhuminen on tarpeen. Oikeanlaiset termit sosiaalisille identiteettiryhmille voimaannuttavat lasta. Oikeiden termien käyttäminen auttaa lasta löytämään kielen oman itsen kuvailuun ja suhtautumaan luontevasti ihmisten välisiin eroihin. (Celano 2018.) On kuitenkin tärkeää muistaa, että jokaisella on oikeus identifioida itsensä. Lapsen vanhemmalta voi myös kysyä, mitä termejä he suosivat kotona. Ihonväristä puhumisen ei pitäisi olla osoittelevaa, vaan kaikista ihonväristä tulisi puhua yhtä lailla.

Olemme lähes kaikki oppineet tiedostamatta tuottamaan rasismia varhaisen sosialisoinnin kautta (Celano 2018). Suurin osa rasismista on tiedostamatta tuotettua epäsuoraa rasismia ja vain pieni osa helposti tunnistettavaa avointa rasismia. Rasismista suoraan puhuminen kannattaa, sillä alle seitsemänvuotiaat lapset antavat

enemmän arvoa lähiaikuisen kuin ympäristön välittämille esimerkeille ja tiedolle (Allport 1954). Toisin sanoen lähiaikuisen tarjoama antirasistinen tieto voi kumota ympäröivästä sosiaalisesta todellisuudesta tulevat rasistiset vihjeet ja rakenteet. Rasismin ennaltaehkäisy alkaa kotoa ja varhaiskasvatuksesta. Antirasistinen kasvatus on mahdollista vasta, kun kasvattaja on käsitellyt omia tiedostamattomia ennakkoluulojaan.

Vinkkejä ja esimerkkejä

Kerro tosiasiat

Rasismi on ilmiö, jossa johonkin ihmisryhmään kuuluvaa henkilöä pidetään alempiarvoisena kuin toiseen ihmisryhmään kuuluvaa henkilöä, esimerkiksi ihonvärin tai kulttuurin perusteella. Voit kertoa lapselle, että rasismia esiintyy kaikkialla maailmassa. Vaikka kaikki ihmiset ovat Suomen perustuslain ja ihmisoikeussopimusten mukaan samanarvoisia ja yhdenvertaisessa asemassa, on olemassa monia ihmisiä, joiden kohdalla tämä ei toteudu. Historiallisista syistä valkoinen ihminen on yhä yhteiskunnassamme etuoikeutetussa asemassa suhteessa muihin. Alla on esimerkkejä keskustelun avaamiseksi.

Vaikka me kaikki olemme samanarvoisia, joitain ihmisiä kohdellaan huonommin kuin toisia esimerkiksi heidän ihonväriensä perusteella. Tämä voi aiheuttaa kiusaamista ja syrjintää ja hankaloittaa ihmisen elämää. Me emme aina huomaa sellaisia epäkohtia ja vääryyksiä, jotka

eivät kosketa meitä itseämme. Siksi näistä asioista on hyvä puhua yhdessä, että voimme muuttaa asioita.

*Meillä jokaisella on oma ihonvärimme. Maailmassa on paljon erilaisia ihonvärejä. Millainen sinun ihonvärisi on? Millaisia ihonvärejä sinun ystäväpiirissäsi tai perheessäsi on? Ihonväri ei kerro mitään siitä, millainen ihminen on, mitä hän tietää, mistä hän tykkää tai edes missä hän on syntynyt. Ulkoapäin emme voi päätellä, millainen ihminen on sisältä, mutta jotkut yrittävät kuitenkin. **

*Kauan sitten, ennen kuin sinä synnyit, ryhmä valkoisia ihmisiä keksi ajatuksen rodusta. He jaottelivat ihmiset ihonvärin mukaan ja väittivät, että valkoiset ovat parempia, fiksumpia ja kauniimpia. Ja että siksi he ansaitsevat parempia asioita kuin muut. Se ei ole ollenkaan totta eikä reilua! Mutta se on kertomus, jota on kerrottu pitkään. Kun ihmiset uskovat tähän tarinaan, joka ei ole totta, sitä sanotaan rasismiksi. **

*Rasismi näkyy monella pienellä ja isolla tavalla, esimerkiksi epäreiluina sääntöinä, ideoina tai tapoina. Sitä on joka puolella, vaikka emme aina huomaakaan sitä. Siksi on tärkeää puhua siitä ja muuttaa yhdessä asioita paremmiksi! **

**Lähde: Madison & Ralli 2021.*

Älä olet

Pyri siihen, että et itse tee oletuksia ja yleistyksiä yksilöistä ihonvärin, uskonnon tai taustan perusteella.

Ole tietoinen

Ole tietoinen itsestäsi, omista ennakkoluuloistasi ja etuoikeuksistasi. Vältä passiivisuutta rasismiin liittyvissä asioissa ja ole tietoinen erilaisista reagointitavoista, joita myös me ammattilaiset saatamme käyttää: aiheen välttely, aiheen vähättely, keskustelun hiljentäminen ja asian kieltäminen.

Puhu tunteista

On hyvä auttaa lasta sanoittamaan tunteitaan ja kertoa myös omista tunteista menemättä kuitenkaan itse syvälle tunnereaktioon. Esimerkki:

Tämä asia voi tuntua sinusta epäoikeudenmukaiselta ja sitä se onkin. Se saa suututtaa ja aiheuttaa vihaisia tunteita. Asia harmittaa myös minua.

Jos lapsen ympäristö ja lähipiiri on hyvin valkoinen, asia ei välttämättä kosketa lasta samalla tavalla, kuin jos omaan lähipiiriin kuuluu näkyvään etniseen vähemmistöön kuuluvia ihmisiä.

Ota avuksi kirjallisuus

Erityisesti pienemmille lapsille voi olla avuksi asioiden konkretisoiminen lukemalla aiheeseen liittyviä lastenkirjoja tai katsomalla yhdessä aihetta käsitteleviä, lapsen ikätasoon sopivia ohjelmia. Asiaa voi käsitellä myös piirtäen ja leikkien.

On hyvä lukea lasten kanssa kirjoja, joissa esiintyy moninaisia ja monen näköisiä päähenkilöitä erilaisissa tilanteissa. Kirjojen avulla voi oppia myös empatiaa, toisen

asemaan asettumista. On kuitenkin huomioitava, että kirjoissa ei korostu pelkkä ”uhrikokemus” tai ulkopuolisuuden tunne. Kirjojen päähenkilöille tulisi tapahtua yhtä monenlaisia asioita kuin valkoisillekin päähenkilöille.

Ota vastuu

Kerro, että rasismi ja siihen liittyvä epäoikeudenmukaisuus ei ole lapsen vika, eikä hänen tarvitse kantaa syyllisyyttä asiasta. Kerro, että aikuisten tehtävä on rakentaa maailma, jossa jokaisella lapsella on hyvä olla.

Voitte kuitenkin lapsen kanssa miettiä yhdessä tapoja vaikuttaa. Voitte keskustella esimerkiksi siitä, miten lapsi voi olla hyvä kaveri kaikille ja ottaa kaikki leikkiin mukaan. Kerro, että koulussa ja päiväkodissa on aina kerrottava aikuiselle, jos näkee ja kuulee rasismia, haukkumista tai kiusaamista. Näytä itse esimerkkiä aikuisena, joka tuomitsee rasismin ja puuttuu syrjintään.

Mieti myös, miten päiväkodista löytyvät kirjat, lelut ja muut materiaalit käsittelevät aihetta. Huolehdi, että nämä eivät vahvista eri ihmisryhmiin liittyviä stereotypioita.

Huomioi arjessa

Kun näette tai kuulette lapsen kanssa stereotypisoivaa puhetta tai kuvastoa, pysähtykää yhdessä asian äärelle. Pyri aktiivisesti murtamaan haitallisia stereotypioita ja oikomaan vääriä käsityksiä. Ei riitä, että lapsen kanssa keskustele rasismista kerran, on jaksettava huomioida epäkohtia aina uudelleen niiden tullessa eteen.

Näytä rohkeasti esimerkkiä rasismiin puuttumisessa. Kerro, miksi esimerkiksi joku televisiossa kuulemanne tai lehdestä

lukemanne asia on väärin. Tarjoa lapselle moninaisia samaistumisen kohteita ja leluja.

Kiinnitä myös huomiota, mitä ilmaisuja käytät ja toistat. Esimerkiksi, minkä värisestä puhutaan, kun puhutaan ihonvärisestä? Onko tämä termi yleisesti käytössä päiväkodeissa? Antaako se harhaanjohtavaa kuvaa? Huomioiko se kaikkien ihonvärin?

Erityisesti vanhemmissa lastenkirjoissa saattaa esiintyä rasistisia ilmauksia. Aikuisen ei tarvitse lukea näitä ääneen, vaan hän voi kertoa lapsille, että tässä kohtaa käytetään loukkaavaa sanaa.

Kirjoissa saattaa esiintyä hyvinkin stereotyyppisiä kuvauksia eri maista, kansalaisuuksista tai etnisistä ryhmistä. Esimerkiksi Afrikasta saatetaan puhua kuin se olisi yksi maa, jonka kaikki ihmiset asuvat tietyllä tavalla. Aikuisen tehtävänä on laajentaa tätä kuvaa ja kertoa lapselle, että todellisuus on paljon moniulotteisempi.

Anna aikaa ja tilaa

Varmista, että keskustelutilanne on rauhallinen, ja että siinä on riittävästi aikaa kysymyksille.

Lapselle on hyvä antaa aikaa ja tilaa asioiden sulattelemiseen. On kuitenkin tärkeää, että lasta ei jätetä yhteisen keskustelun jälkeen ajatustensa ja tunteidensa kanssa yksin. On hyvä kysyä lapselta, minkälaisia ajatuksia ja kysymyksiä hänellä asiaan liittyen herää sekä kertoa, että hän voi kääntyä puoleesi, jos jokin jää asiassa vaivaamaan tai mietityttämään.

Tee tilaa puhua, osallistua ja vaikuttaa

Luo turvallisempia tiloja lapsille, joiden kanssa työskentelet. Jokainen ryhmä voi luoda omat turvallisemman tilan sääntönsä. On tärkeää, että jokainen ryhmän lapsi pääsee vaikuttamaan päiväkodin arkeen ja kokemaan osallisuutta.

Rodullistetun lapsen tukeminen ja rasismiin puuttuminen

Arvosta yksilöä omana itsenään

Ratkaisu rasismiin ei koskaan ole rohkaista lasta muuttamaan käytöstään tai ulkonäköään "suomalaisemmaksi" tai paremmin "porukkaan sopivaksi". Lapsen tulee kokea olevansa arvostettu omana itsenään. Lapsella ei ole myöskään velvollisuutta toimia oman kulttuurinsa, etnisyytensä tai uskontonsa kulttuuritulkkina.

Älä kiellä ihonväriä

Usein kuulee sanottavan, että joku ei näe ihmisten kohdalla lainkaan värejä. Hyvää tarkoittava lausahdus kääntyy usein kuitenkin itseään vastaan. Ihonvärin merkityksen kieltäminen voi väheksyä rodullistetun lapsen rasismikokemuksia, joita olisi niiden hankaluudesta huolimatta tärkeä sanoittaa. Jos lapselta kieltää ihonvärin olemassaolon, voivat tarvittavat työkalut rasismien purkamiseen, torjumiseen ja ymmärtämiseen jäädä puuttumaan.

Kuuntele, lohduta ja vahvista

Kysy, kuuntele ja osoita empatiaa. Hyvä itsetunto antaa suojaa kiusaamisen ja rasismien tuottamia kolhuja vastaan. Paras ase omia ennakkoluulojamme vastaan on empatia ja sen kehittäminen. Empatia kehittyy aktiivisen kuuntelun ja kysymysten avulla. Ole valmis vastaanottomaan ja kuulemaan vaikeitakin kokemuksia. Lapset saattavat jättää kokemuksia kertomatta aikuisten suojelemiseksi.

Älä painosta puhumaan

Kaikki rodullistetut lapset eivät käy läpi keskenään samoja haasteita, ja jotkut heistä eivät halua tai heillä ei ole tarvetta keskustella aiheesta kanssasi. Kaikkien meidän aikuisten tulee aktiivisesti tukea heitä, ja olla valmiita vastaamaan, kun sille on tarve.

Selvitä ja puutu

Rasistisiin tilanteisiin on syytä tarttua määrätietoisesti. Vastuuta tilanteen selvittämisestä ei siis koskaan pidä jättää lapselle itselleen, vaan aikuisten tulee puuttua rasismiin ja seurata, että tilanne tosiaan tulee selvitettyksi.

Keskustele ja neuvo

Arvosta lapsen omia tapoja toimia tilanteessa ja auta häntä kehittämään niitä.

Rasistiseen kiusaamiseen ja syrjintään puuttuminen

- ✓ Pysy lujana ja asiallisena.
- ✓ Puhu asioista alusta lähtien niiden oikeilla nimillä, äläkä lähde mukaan, jos joku vähättelee tapahtunutta.
- ✓ Jos kyseessä on lasten välinen tilanne, selvittelyyn kannattaa ottaa mukaan kaikkien huoltajat/lähiaikuiset, sillä lapset ottavat käyttäytymisessään mallia usein juuri heistä. Jokainen huoltaja/lähiaikuinen on yksilö, ja tilanteiden selvittämistapoja on hyvä harkita tapauskohtaisesti.
- ✓ Rasistisen tilanteen selvittäminen on tapahtumapaikasta vastaavan aikuisen (opettajan, ohjaajan, valmentajan) vastuulla. Mikäli rasismia ei haluta tunnustaa eikä siihen puututa, ota yhteyttä kyseisen tahon esihenkilöön.
- ✓ Muista, että nimittely tai kiusaaminen saattaa olla myös molemminpuolista.
- ✓ Sovittelu toimii tilanteissa, joissa molemmat osapuolet ovat tekijöitä, ei tilanteissa, joissa toinen on tekijä ja toinen kohde. Rasismia ei voi "sopia", se on tuomittava teko. Omaan etniseen taustaan liittyvä sovittelu ei ole oikea mekanismi purkaa rasismia. Rasismille tulee asettaa selkeät rajat, ei sovitella.
- ✓ Tee rikosilmoitus, jos tilanne sitä vaatii.

Aikuisen tuottamaan rasismiin puuttuminen

Tilanteessa:

- ✓ Keskeytä tilanne.
- ✓ Älä provosoidu.
- ✓ Älä jätä lasta yksin. Tue ja kuuntele.
- ✓ Jos huomaat aikuisen puhuvan tai toimivan rasistisesti lapsen kuullen, voit itse tuoda ilmi oman näkökulmasi asiaan.

Tilanteen jälkeen:

- ✓ Ota asia puheeksi, kun lapset eivät ole paikalla.
- ✓ Aihe voi herättää voimakkaitakin tunteita. Pyri silti pysymään asiallisena.
- ✓ Kerro esihenkilölle ja pyydä hänet tarvittaessa mukaan keskusteluun.
- ✓ Kerro miksi toiminta/kommentti on ongelmallinen ja keitä se voi vahingoittaa. Ota faktat avuksi.

Tarvittaessa ota yhteyttä:

- ✓ Esihenkilö/ ylempi esihenkilö/varhaiskasvatuspäällikkö
- ✓ Yhdenvertaisuusvaltuutettu www.syrjinta.fi (syrjintätapaukset)
- ✓ Eduskunnan oikeusasiamies <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/kuin-ka-kantelu-tehdaan-> (lapsen oikeudet)

Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on myös ilmoitusvelvollisuus varhaiskasvatuksen toteuttamiseen kohdistuvasta epäkohdasta tai epäkohdan uhasta. Ilmoitusvelvollisuuden tavoitteena on vahvistaa varhaiskasvatuksen henkilöstön keinoja puuttua lapsen varhaiskasvatukseen kohdistuviin epäkohtiin tai niiden uhkiin, jotta ne tulevat nopeasti tietoon ja niihin voidaan puuttua ajoissa.

Yhteiset Lapsemme ry

Yhteiset Lapsemme ry on rasismia vastaan toimiva ja kulttuurista moninaisuutta puolustava lastenoikeusjärjestö. Unelmamme on, että kansainvälinen Suomi on hyvä ja turvallinen kaikille lapsille ja lasten oikeudet toteutuvat. Vaikutamme tulevaisuuteen verkostomaisesti, luovuutta sekä tutkimus- ja kokemustietoa hyödyntäen. Arvojamme ovat rohkeus, välittäminen ja yhdenvertaisuus.

Ole rohkea ja reilu - työpajatoiminta

Yhteiset Lapsemme ry:n rasisminvastainen Ole rohkea ja reilu®- työpajatoiminta edistää lasten moninaisuuden ymmärrystä ja arvostusta sekä vahvistaa välittämisen ja puuttumisen taitoja. Työpajoja ohjaavat koulutetut työpajaohjaajat, opiskelijat ja ammattilaiset päiväkodeissa, kouluissa sekä lasten vapaa-ajan ryhmissä.

Ole rohkea ja reilu -työpajoissa käsitellään moninaisuutta, rasismia ja siihen puuttumista, ystävyyttä ja yhteisöllisyyttä. Teemoja lähestytään taidelähtöisten ja toiminnallisten menetelmien sekä ohjatun keskustelun avulla. Menetelmät antavat lapsille mahdollisuuden eläytyä erilaisiin tilanteisiin ja rooleihin sekä käsitellä teemoja etäännytetysti ja turvallisessa ympäristössä.

Päiväkodit, koulut ja vapaa-ajan ryhmät voivat tilata työpajoja ryhmilleen. Työpajat ovat tilaajille maksuttomia.

Työpajojen pääkohderyhmiä ovat varhaiskasvatusikäiset lapset ja pienet koululaiset. Erilaisia työpajamalleja on kuitenkin kaikenikäisille aina vauvoista

aikuisiin asti. Pienten lasten työpajoissa ohjattu keskustelu vuorottelee työpajaa varten kirjoitetun sadun ja luovan ryhmässä tekemisen välillä. Pienten koululaisten kanssa käytämme draamamenetelmiä, ja isompien kanssa laajasti erilaisia toiminnallisia menetelmiä.

Rasisminvastaista vaikuttamistyötä tehdään työpajatoiminnan ja kasvatus- sekä koulutusalan ammattilaisille suunnattujen koulutusten lisäksi median, erityisesti sosiaalisen median, tapahtumien, kampanjoiden ja yhteistyökumppanien avulla. Välitämme valtakunnallisesti tietoa rasismista ja tarjoamme keinoja puuttua rasismiin.

Tilaa meiltä:

- maksuton työpaja lapsille
- opetusmateriaaleja
- antirasistinen koulutus ammattilaisille

www.yhteisetlapsemme.fi

Keskeisiä käsitteitä

ETNISYYS viittaa yksilön tai ryhmän identiteettiin ja kuulumiseen tiettyyn kulttuuriseen ryhmään, jota voivat yhdistää esimerkiksi yhteinen kieli, historia, tavat ja perinteet. Tärkeää on ihmisen oma kokemus etnisestä identiteetistä ja samaistuminen ryhmään. Arkikielessä etnisyys liitetään kuitenkin usein ajatuksiin ulkopuolisuudesta tai erilaisuudesta ja sitä käytetään määrittelemään ihmisiä ulkoapain. Eurooppalaisessa kontekstissa etnisyydellä viitataan monesti ihmisiin, joita ei pidetä valkoisina. Etnisyyttä käytetäänkin usein rodun käsitteen välttelemiseksi ja kiertämiseksi.

IDENTITEETTI on monimutkainen käsite, jolla tarkoitetaan ihmisen omaa määritelmää itsestään – omia uskomuksia ja ajatuksia siitä, mistä minussa on kyse. Nykykäsityksen mukaan identiteetti on dynaaminen asia, joka muuttuu ihmisen eletyn elämän aikana. Identiteettiin kuuluu omia henkilökohtaisia persoonallisuuden piirteitä, kykyjä, ideologioita, rooleja ja fyysisiä ominaisuuksiakin, jotka liittyvät meihin nimenomaan uniikkeina yksilöinä. Toisaalta identiteettiin ja identifioitumiseen kuuluu myös ryhmien jäsenyydestä kumpuavia osia – koemme tärkeänä itsellemme sen, että olemme osa ryhmää (suomalaisuus, pariisilaisuus, keskiluokka, hindulaisuus, tummaihoisen, Ilves-fani jne.).

RASISMI on systeemi, jossa politiikka, institutionaaliset käytännöt, kulttuuri ja muut normit ylläpitävät rodullistettuja yhteiskunnallisia valta-asetelmia. Se on osa sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia järjestelmiä, joissa kaikki ovat osana. Rasismi voi näyttäytyä eri yhteiskunnan

alueilla esimerkiksi yksilöiden ja ryhmien välisenä tahallisuena tai tahattomana ennakkoluuloihin ja pelkoihin perustuvana rodullistavana käytöksenä tai rakenteissa, kuten työelämässä, koulutuksessa ja palveluissa olevina syrjivinä toimintatapoina ja prosesseina, joissa organisaatiot, yritykset, laitokset ja virastot syrjivät joko välittömästi tai välillisesti tiettyjä ihmisryhmiä. Rasismi on yksi syrjinnän muoto. Kaikki syrjintä ei ole rasismia.

RODULLISTAMINEN on sosiaalinen prosessi, jossa ihmiset jaotellaan ryhmiin heidän pinnallisten tai oletettujen piirteiden perusteella, ja näin ollen ihmisryhmät esitetään rodun kaltaisina ryhminä. Se on historian saatossa tapahtuva prosessi, jossa ryhmiin liitetään niitä määritteleviä ominaisuuksia, oletuksia ja sosiaalisia hierarkioita esimerkiksi, tapakulttuurista, kielestä, historiasta, uskonnosta, kyvyistä, moraalista, persoonallisuudesta ja älykkyydestä. Määrittely perustuu pitkälti ennakkoluuloihin, uskomuksiin, vitseihin, pelkoihin ja stereotypioihin. Rodullistamisen prosessi johtaa rasistiseen ja syrjivään toimintaan: Kuvitteellisten sosiaalisten hierarkioiden pohjalta ryhmien edustajia kohdellaan tietoisesti tai tiedostamatta eriarvoisesti ja niillä oikeutetaan syrjivä toiminta. Rodullistettuihin ryhmiin liitettyt määrittelyt ja merkitykset nähdään synnynnäisinä ja muuttumattomina. Rodullistettuja ryhmiä ovat Suomessa afrosuomalaisten lisäksi muun muassa romanit, saamelaiset ja venäläiset.

VALKONORMATIIVISUUS ei viittaa niinkään ihonväriin vaan näkymättömiin sosiaalisiin hierarkioihin ja valtasuhteisiin, jossa länsimaalaisuus ja eurooppalaisuus

nähdään yhteiskunnallisia rakenteita määrittelevänä normina. Normatiivisuus tulee esiin vasta kun siitä poiketaan.

YHDENVERTAISUUS tarkoittaa, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta heidän alkuperästään, sukupuolestaan, iästään, etnisyydestään, kansalaisuudestaan, kielestään, uskonnostaan tai vakaumuksestaan, mielipiteestään, vammaisuudestaan,

terveydentilastaan, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai muusta henkilöön liittyvästä syystä. Yksinkertaisimmillaan yhdenvertaisuus on erilaisuuden hyväksymistä ja toisen ihmisen kunnioittamista sellaisena kuin hän on. Oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa kaikilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet kouluttautua, edetä työuralla, saada palveluita ja kehittää itseään.

Lähteet

- Aboud, F. E. (2008). A social-cognitive developmental theory of prejudice. In S. M. Quintana & C. McKown (Eds.), *Handbook of race, racism, and the developing child* (pp. 55–71). John Wiley & Sons, Inc.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Addison-Wesley.
- Arvola, O., Lastikka, A-L. & Reunamo, J. (2017). Increasing Immigrant Children's Participation in the Finnish Early Childhood Education Context. *The European journal of social & behavioural sciences EJSBS*, 20 (3), 2539-2548.
- Brown, R. (2010). *Prejudice: Its Social Psychology*. Wiley-Blackwell.
- Celano, M. (2018). American Psychological Association. Episode 64: Something Happened In Our Town. <https://www.apa.org/news/podcasts/speaking-of-psychology/something-happened>
- Helakorpi, J.; Hummelstedt-Djedou, I.; Juva, I. & Mikander, P. (2017). Nykyiset puheet ja käytännöt vaikeuttavat rasismien haastamista. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Hermanfors, K. (2017). Inklusiivinen varhaiskasvatus – itsestäänselväkö?. *Kasvatus & Aika*, 11(3). <https://journal.fi/kasvatusjaika/article/view/68727>
- Jäske, A. (2020). "Saanko tuntea itseni suomalaiseksi?": suomalaisen koulutusjärjestelmän valkonormatiivisuus mixed-race-identifioituvien näkökulmasta. Helsingin yliopisto: Kasvatustieteellinen tiedekunta. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/316474>
- Katz, P. A. (2003). Racists or Tolerant Multiculturalists? How Do They Begin? *American Psychologist*, Vol. 58 No. 11, 897–909.
- Katz, P. A., & Kofkin, J. A. (1997). Race, gender, and young children. In S. S. Luthar & J. A. Burack (Eds.), *Developmental psychopathology: Perspectives on adjustment, risk, and disorder* (pp. 51–74). New York, NY: Cambridge University Press.
- Laine, M. (2019). Koulu kulttuuri-identiteetin tukijana –Opetussuunnitelman yleiset ja oppiainekohtaiset tavoitteet kulttuurisesti kestävässä kasvatuksessa. Helsingin yliopisto: Kasvatustieteellinen tiedekunta.
- Madison, M. & Ralli, J. (2021). *Our Skin: A First Conversation About Race*. Rise x Penguin Workshop.
- Niemi, H. & Sarras, R. (2007). *Erilaisuuden valot ja varjot - Eettinen kasvatus koulussa*. Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ja Kustannusosakeyhtiö Otava. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy

Patterson, M. M., & Bigler, R. S. (2006). Preschool Children's Attention to Environmental Messages About Groups: Social Categorization and the Origins of Intergroup Bias. *Child Development*, 77(4), 847–860. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2006.00906.x>

Pennanen, K. & Rauhala, S. (2010). Draama tunteiden käsittelyn välineenä - Luovuuden mahdollisuudet varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyö. Laurea Ammattikorkeakoulu. <https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/25149/Opinnaytetyo.pdf?sequence=>

FRA - Euroopan Unionin Perusoikeusvirasto (2018). Perusoikeusraportti 2018. FRA:n lausunnot. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-fundamental-rights-report-2018-opinions_fi.pdf

Repo, L. (2015). Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus. 2.painos.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. (2005). Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2020). Selvitys afrikkalaistaustaisten henkilöiden kokemasta syrjinnästä. <https://syrjinta.fi/-/yhdenvertaisuusvaltuutetun-selvitys-afrikkalaistaustaisille-suomalaisille-rasismi-ja-syrjinta-ovat-arkipaiva>

YHTEYSTIEDOT

YHTEISET LAPSEMME / ALL OUR CHILDREN

Pohjoinen Hesperiankatu 15 A 11, 6. krs.

00260 Helsinki

pajatoiminta@yhteisetlapsemme.fi

www.yhteisetlapsemme.fi

Yhteiset Lapsemme